

A kongresszisták másik része meg ugyanakkor nézte Genf számos muzeumait, hol rendszerint az illető intézetek igazgatói kalauzolták őket és látták el szakszerű felvilágosításokkal.

A közgyűlések után mind a kétszer banquette volt. Banquette végzetével a délutánt a kiállítás látogatásával töltötték, hol a tanügyi pavillon is, mely 4000 és néhány száz m² terjedelmű volt, sok látóivalót nyújtott.

Esténként meg hangversenyek voltak. Az egyik a Victoria-Hallban, ezen, párját ritkító fénynyel berendezett hangversenyteremben. (Zenei élvezetben egyébként a gyűlések megkezdésekor is volt részünk: a Saint-Pierre nevű székesegyház kiváló orgonistájának játéka s a genfi tanítók vegyes énekkarának productiói voltak ekkor hallhatók.)

E kongresszus végét követő estére meg a genfi tó kivilágítását, hajósünnepélylyel, hangversenynyel stb.-vel tervezték. Meg volt már minden előkészület, mikor este az utolsó perczben zuhogó eső támadt, mely az egész ünnepepélyt elmosta. Mintha csak az Ég megirigyelte volna a tanférfiaknak e rendkívüli megtisztelését!

(Pécs.)

KÁLMÁN MIKSA.

GYAKORLATI SZEMPONTOK A KÖZÉPISKOLÁK MŰKÖDÉSÉNEK MEGFIGYELÉSÉNÉL.

VII. Tanítási eljárás.*

a) *Figyelem ébrentartása.*

«A tanítás sikerének első feltétele a figyelem ébrentartása. A magyarázat élénk és eleven legyen, hogy az egész osztály figyelmét lekösse. Tartózkodjunk a nagyon kényelmes, lassú, halk hangtól, használjunk mindig helyes kifejezéseket és helyes kiejtést. Az osztály közös munkájának biztosítására leghelyesebb először feltenni a kérdést az egész osztályhoz és csak azután néven szólítani az egész osztály nevében a feleletet adó tanulót; másodszer: a felhívott tanulóval nem kell huzamosabban foglalkozni, hanem minden egyes újabb kérdésnél más tanulót kell kérdezni és így minden órában fog felelni minden tanuló és magával haza-

* E szakasznál különösen is útalunk kell arra, hogy az itt előadott szempontok inkább történeti érdekűek s a gyakorlatban tényleg hangoztatott elvek és tételek összeállításául, nem pedig a magyar középiskola mai metodikájának rendszeres és teljes kivonatául tekintendők. A mi pl. e szakaszban a «magyarázat»-ról, «felelet»-ről van írva, azt mind történeti álláspontokról kell venni s nem mindenben directívául tekinteni.

viszi a közkinccset. A tanítás legyen kérdeztető, inductive fejlesztő; azért kívánatos, hogy e tekintetben összhangzó legyen az eljárás; szükséges egységre hozni a nomenclaturát, még pedig latin nomenclaturát kell használni, mert az e tekintetben való fogyatkozások szülik a túlterhelést.» (1884 május 21. jkv. Nuber főig. nyilatk.) — Magától értetődik, hogy előadó tárgyaknál, pl. történelemnél vagy a magyar olvasmányok tartalma elmondatásánál hosszabb feleleteket kell kívánunk; de ilyenkor is ügyelni kell az osztály általános foglalkoztatására.

«A gondolkodó tehetséget fejleszteni kell, különösen kérdeztetés által; a kevés kérdeztést kerülni kell; gyakran és minden tanulóhoz kell kérdést intézni.» (1886 okt. 13. jkv. Szieber főig. nyilatk.)

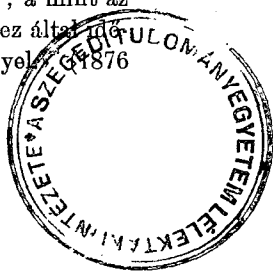
«Sokáig egy tanulóval kizárólag foglalkozni nem jó, hanem kívánatos, hogy lehetőleg az egész osztály figyelme leköttesék. A magyarázat ne legyen hosszas és akadémikus előadás, melynek a középiskolában nincs helye, hanem legyen az ismeretlent az ismerthez fűző rávezető oktatás. Nem a szabályokból, hanem a tárgyból, a jelenségből, a példából kell kiindulni és ezekből abstrahálni a szabályt, a törvényt. Különös gond fordítandó a fogalomfejlesztésre. Ez fokozatos legyen. A felsőbb fogalmakat lehetőleg kerülni kell s azok helyett le kell ereszkedni a növendékek gondolkodásmódjához és egyszerű, könnyen felfogható alakban és érthető modorban nyújtandók az ismeretek. A tudományos kifejezések alaposan értelmezve legyenek.» (1879 május 3. jkv. Klamarik főig. nyilatk.) E néhány sor történeti érdekét emeli az, hogy az «Utastások» megjelenése előtt mondatott. Olvashatók ez elvek Klamarik dr. «A magyarországi középiskolák szervezete és eljárása» cz. művében is a 264. l. második, harmadik és negyedik kikezdésében.

«Az examinálásnál a feladott kérdéseket nem kell ismételni; hanem a tanulót lehetőleg önálló munkásságra kell szorítani.» (1882 márcz. 22. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

«Az előadásokban oda hassanak, hogy mindenütt az egész osztály figyelmét leköttsék; elérjük pedig az által, ha nem kizárólagosan egy tanulóval foglalkoznak, hanem jobbra-balra szaporán tett felszólításokkal indirecte figyelmeztetik a tanulókat, hogy mindenkinek kell figyelni.» (1876 okt. 18. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

«Tartsuk ébren az ifjuság figyelmét. A tanulók szemmeltartása könnyebben történik ülve (illetőleg állva — Szerk.), mint járva, azért az előadás alatt való séta nem ajánlatos. A szem legyen a főkormányzó az iskolában.» (1886 okt. 13. jkv. Szieber főig. nyilatk.)

«Időpazarlást lát abban, ha a tanulók helyeikről kiszóllítatnak; ennél fogva helyesebb, ha a növendékek a padban felelnek; a mint az egyik vagy másik megakad, azonnal mást kell felszólítani; ez által a kiméléssel eléretik az, hogy csakugyan minden tanuló figyelme»

okt. 18. jkv. Klamarik főig. nyilatk.) Ehhez a magam részéről még azt is ajánlom, hogy a tanulók a padban mindig ülve feleljenek. Sok helyt ugyanis valódi kín a padok szűk szerkezete miatt hosszabb ideig állni a tanulóknak. A nyugodt, biztos feleletadás, hogy úgy mondjam: a felelővel való együttes gondolkodás az egész osztály részéről könnyebb, ha a beszélő is ül. Következetes eljárással rá lehet szoktatni a növendékeket, hogy nyugodtan, az egészséges testtartás szabályainak megfelelően ülve, nevék hangoztatásakor, mintha semmi sem történt volna, egészen nyugodtan maradnak s folytatják a felelést, mintha előbb is ők feleltek volna. A felállással járó mozgás, ránézés, esetleg zörej szaporítja az oncesélyek számát, melyek a figyelemnek kizárólag a tanítás tárgyára koncentrálását gátolják.

«Tanácsos lesz a magyarázatok után is vizsgálni a tanulókat és calculusjegyzések által észrevétni azt, hogy a magyarázatokra is kell figyelni». (1876 okt. 18. jkv. Klamarik főig. nyilatk.) E tanács azoknak a tanároknak szól, a kik more patrio még most is külön magyarázattal töltik az óra egy részét. Különben ugyane tanérfiúnak fent idézett szavaiból kitetszik, hogy ő a feleltetést is, a magyarázatot is úgy tekinti, hogy annak az egész osztályt illető tanításként kell szerepelnie. Úgy járunk el, hogy a tanulót már a tanításba belévonjuk, alapul véve az ismertet, ahhoz fűzzük az újat; s mikor egy-egy kisebb egészet befejeztünk, mindjárt akkor elmondadjuk a tanulók egyikével-másikával, a mi nemcsak a figyelem fokáról nyújt majd bizonyosságot, de ismét alapul szolgál a továbbiak magyarázásánál, s ugyanekkor már most meggyőződést szerzünk arról is, hogy értik-e a magyarázatot. E meggyőződést minden kisebb methodikus egység után megszerezzük, a tanítás végén aztán összefoglaló kérdésekre elmondadjuk az egésznek, a nagyobb egységeknek a lényegét, a legfőbb vonásokat. És ez nagyon is elég. Az a követelés, hogy a tanuló azt, a mit a tanár $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ órán keresztül magyarázott, emlékezet után recitálva el tudhassák mondani, még előadó tárgyaknál is kivihetetlen; ha csak előre nem tanulnak a fiúk, a mivel maguk túlterhelik magukat. A magyarázat külön elmondatása irányzó és segítő kérdések nélkül nem is történhetik meg kielégítőleg, tehát véleményem szerint elhagyandó; különben sincs rá idő; a helyes tanítási elvek szerint pedig nemcsak néha-néha, mutatóként kell alkalmaznunk a módszertani és didaktikai elveket, hanem mindig, óráról-órára egyformán a maguk teljében.

«A figyelem ébrentartása céljából célszerű, ha a nyelvész tanár fordítás közben a lefordított helyet könyv nélkül elmondattja és visszafordíttattja a tanulóval.» (1881 jun. 4. jkv. Klamarik főig. nyilatk.) Ez az emlékezet gyakorlására s az emlékezésnek gondolkodás és nem beszajkózás útján való fejlesztésére is alkalmas.

b) *A tananyag helyes megválasztása és szabatos elvégzése.*

«Általános szabályként tartandó, hogy a tanárok a tananyag tüzetes tárgyalásában egészen a tanterv követelményeihez tartásuk magukat, némely szakaszokat bővebben, másokat kisebb mértékben tárgyalni nem szabad.» (1886 okt. 13. jkv. Szieber főig. nyilatk.)

«Fődolog a tananyag helyes megválasztása és beosztása és itt különösen három pontra kell figyelni: 1. Hogy egyik tárgy a másik rovására ne terjeszkedjék; 2. hogy a rokонтantárgyak között a kellő összefüggés meglegyen; 3. a tanításban a concentratio elve érvényesüljön. Ezek megállapításának a módszeres értekezleteken kell történnie és a fősúly azon fekszik, vajjon ezen megállapodást végre is hajtják-e?» (1886 okt. 13. jkv. Szieber főig. nyilatk.)

«Az egyes osztályokban elvégzendő tananyag pontosan meg legyen állapítva az úgynevezett normálpéldányokban, melyek állandóan kitéve legyenek a tanárszobában, hogy minden tanár azokhoz tarthassa magát.» (1890 május 11. jkv. Spitkó főig. nyilatk.)

Ezeknek főleg helyettesítéseknél és tanárváltozásokkor van jó hatása. Természetes, hogy a tananyagnak illető normálpéldányokban való megállapítása az állandó tanmenettel összefüggésben kell hogy történjék. Ha a tankönyv változik, mind az állandó tanmenetben, mind a tananyag normálpéldányaiban végrehajtandók a változtatások, főleg pedig az utóbbiakban a kihagyások. A normálpéldány biztosítja a műszavak egységét az összes osztályokban. Belőle tudhatni helyettesítéseknél, tanárváltozásoknál a végzett anyag mennyiségét s becses tájékozással szolgál jövőre is, mint a gyakorlat által már bevált s időnként helyesbített útmutatás. A normálpéldányhoz ragaszkodás az önállóságon semmi sérelmet nem ejt, hiszen a testület állapítja meg.

Megfigyelendő végül, hogy az egész tananyagot elvégezték-e.

c) *Módszer, kérdészmód, feleltetés.*

A főigazgatói látogatást befejező tanácskozáson a módszeres értekezletek megállapodásait s a főigazgatói látogatás eredményeit behatóan tárgyalják. Magától érthető, hogy ekkor nem annyira elvont pädagogiai elméleti kijelentéseket várunk a tankerületek vezéreitől (mert hisz' ilyeneket minden pädagogiai és didaktikai könyv eleget foglal magában), hanem főleg oly gyakorlati útmutatásokat, melyeket különösen az egyöntetű és egybevágó eljárás megállapíthatására a többi intézeteknél felmerült, első sorban pedig a megvizsgált iskolában szerzett megfigyelések alapján állítanak össze; továbbá utasításokat a Rendtartás és a

rendeletek szabatos és egyöntetű alkalmazására. Erre nézve is idézhetek főigazgatói kijelentést:

«A módszertani értekezletek a múlt főigazgatói látogatás alkalmával behatóan tárgyalattak.» (1886 okt. 13. jkv. Szieber főigazgató nyilatk.)

«A tanításban a concentratio elvét kell érvényre juttatni; a feldolgozandó tananyag előírányzata rövid legyen; itt a módszeres eljárásra nem szükséges kiterjeszkedni, mert az kitetszik a praeliminare alakjából.» (1884 május 27. jkv. Nuber főig. nyilatk.)

«A rokon szakokban kellő egyöntetűségekre kell törekedni, a rokontárgyak kölcsönös vonatkozásait s általában az egyes tárgyakban mutatkozó rokon vonatkozásokat fel kell eleveníteni.» (1888 április 10. jkv. Dunay főig. nyilatk.)

«A tanításban meglegyen a belső mérték; a nyelv és előadás helyességére kellő gond fordíttassék. A kellő arányosság meglegyen az összes tanításban, valamint a végzett tananyag arányossága az idő előrehaladottságához képest. A tanításban a rendet, pontosságot és munkásságot kellően ápolni kell.» (1885 május 21. jkv. Nuber főigazg. nyilatk.)

«A rendelkezésre álló időt pontosan és teljesen használjuk fel. Az időt az iskolában fessegetésekkel ne töltsük el; az inquisitiókat az óra utánra kell hagyni.» (1886 okt. 13. jkv. Szieber főig. nyilatk.)

A tanuló a tanítás alatt tanáraitól csak a legcorrectebb eljárást lássa úgy a tanításban, mint a fegyelmező eljárásban is.

«A tanároknak teljes figyelemmel kell kísérniök a tanulók feleleteit és azokat mindenkor ki kell corrigálniok nyelvi tekintetben is, a mi nemcsak a nyelvész kötelessége, de minden más szaktanáré is.» (1881 jun. 4. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

Nyelvek tanítása. «A nyelvek tanításánál a latin terminusok alkalmazandók.» (1884 május 21. jkv. Nuber főig. nyilatk.)

«Szükséges egységre hozni a nomenclaturát, még pedig latin nomenclaturát kell használni, mert az e tekintetben mutatkozó fogatkozások szülik a túlterhelést» (u. o.). «A nyelvésztanárok közösen állapítsák meg a nyelvtanítás minden fokozatában használandó nomenclaturát.» (1885 május 21. Nuber főig. nyilatk.) Ez föltételezi, hogy a tanár és a tankönyv nomenclaturája közt nem lehet ellentét. Lehetőleg úgy kell összeválogatni az összes nyelvi kézikönyveket, hogy mindnyájában egyazon terminologia legyen meg, ámbár a kézikönyvek egyéb jelességei is döntsenek.

«A nyelvtanítás mondattani alapon eszközöltessék.» (1886 okt. 13. jkv. Szieber főig. nyilatk.) Véleményem szerint összefüggő olvasmány alapján is egyszersmind. Ezt kívánja egyrészt a tárgyi képzés és concen-

tratio érdeke, másrészt az, hogy az iskolában nyelvet és nem csupán nyelvtant kell tanítani. Csak az összefüggő olvasmány mutatja annak a nyelvet, a mi, tudni illik az egészséges elme összefüggő gondolatai természetes közlésének. Az olvasmány alapján tanítás leginkább megközelelti az élőbeszéd, a társalgás útján való nyelvtanítás előnyeit, alapul szolgálván, illetőleg felhasználtathatván tudatosan bővített beszédgyakorlatokra, a melyek azután a nyelvtani szabályok begyakorlására, illetőleg elvonására is alkalmasok. Tehát kettős czélt érünk el, megfelelően az Utasítások követelményeinek is, mert a nyelvi tényekből indulunk ki, és ez az egyedül helyes tanításmód.

«A latin és a német fordításoknál szokják meg a tanulók az egyszerű olvasás utáni fordítást. A támogatást el kell venni; ez által ismét idő nyeretik, s ha ezt észreveszik a tanulók, figyelni és az előadásokra tüzetesebben is fognak készülni. A latin és a német nyelvtan kezelésénél schematicamente nem kell examinálni; feladván a magyar kifejezést, kívánják azt, hogy a tanuló annak megfelelő latin vagy német kifejezését rögtön adja vissza, az időn és módon nem szabad sokáig gondolkodni, a mint ez a közönséges beszédnél mechanice történik; e tekintetben tehát a memoria felette fontos.» (1876 okt. 18. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

Ugyanezt az eszmekört fejezi ki ez is: «Az idegen nyelveknél óvakodni kell a formalistikus eljárástól s hozzá kell szoktatni a tanulót, hogy azokat a mondatokat, melyeket már az eddig tanultak alapján le tud fordítani, azonnal folyékonyan, szabadon, kérdeztetés nélkül — ex abrupto — fordítsa le, vagyis a biztos, reflexió nélküli alkalmazást igénybe kell venni. Ajánlatos beszédgyakorlatokat tartani a quis, quid, ubi stb. elve szerint.» (1890 május 10. jkv. Spitkó főig. nyilatk.)

«Az I. osztályban a latin szabálytalan alakok és kivételek mellőzendők, hogy így annál több idő fordíttathassék a szabályos alakok és igehajlítások elsajátítására.» (1872 május 12. jkv. Barton főigazgatói nyilatk.)

«A latin nyelvnl az alsó osztályokban a kezdő fokon (I.—II. o.) az előre praeparálásnál akár a latin, akár a magyar szöveget a tanár olvassa fel először.» (1890 május 10. jkv. Spitkó főig. nyilatk.)

Helyes a táblára is felírni. (Lásd Pæd. Dolg. 70. l.)

«Az alaktant az alsó osztályokban lehetőleg meg kell szorítani.» (1890 május 10. jkv. Spitkó főig. nyilatk.) — «Az alaktant állandóan kell ismételni s a terminus technikusokban meg kell állapodni.» (U. o.)

«A latin nyelvben a szabályokat kellően kell tudni alkalmazni s általában tökéletes feleleteket kell tudni adni.» (1873 május 6. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

«A latin nyelvnl a grammatika tökéletes elsajátítására kell a főszúlyt fektetni és arra, hogy a nyelvyanyagot, a kellő szóbőséget szerezzék

meg a tanulók. Az alaktani és syntaktikai szabályok tanításánál kérelhetlen szigorral kell eljárni.» (1886 okt. 13. Szieber főig. nyilatk.)

«A latin nyelvből az I. és II. osztályban mindig extemporalék tartassanak.» (1885 május 21. jkv. Nuber főig. nyilatk.)

«A figyelem ébrentartása czéljából czélszerű, ha a nyelvész-tanár fordítás közben a lefordított helyet könyv nélkül elmondattja és visszafordíttatja a tanulóval.» (1881 június 4-diki jkv. Klamarik főigazgató nyilatk.)

«A nyelveknél a feleletnek az írásbeli dolgozatok eredményével és viszont összhangban kell lenniök; a hol a feleletek jobbaknak constatatnak, ott a körülmény okait kutatni és tanulmány tárgyává kell tenni s intézkedni a helyes fordulat iránt.» (1882 márcz. 22. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

«A nyelvek összefüggő verses olvasmányokon, mondattani alapon synthetikus módszer szerint kezeltessenek. A magyar nyelvi oktatás az alapvető. A hangtörvényeket és a kiejtést magával a fiúval kell kitaláltatni. Először maga olvassa elő a tanár a verses olvasmányt, erre az ifjakkal ponttól-pontig. Ezután fordíttassa német fiúval németre, tót fiúval tótra, azután magyarra. Az állítmányból kiindulva keressük az alanyt, azután kérdezzük, hogy minő beszédrészek ezek? Ebből megállapítjuk az igét és a főnevet, azután átmegyünk a szenvedő és a részes tárgyra és a határozóra, melyek az ige jelentménye közelebbi meghatározására szolgálnak, azután a névelőt, a melléknévet, a számnevet és az értelmezvényt vesszük mint olyanokat, melyek a főnév jelentményét kibővítik. A tanulónak többet ne beszéljünk, csak annyit, a mennyit lát. Mindenről kell neki szólnunk, a mit az olvasmány fonalán felhoztunk. A nyelvanyag gyűjtése nevezetes tényező. Szócsoportosítások etymologikus egymásutánban mutattassanak be. Ha a mondattaglalással készen vagyunk, csak akkor vesszük elő a nyelvtant, mint az emlékezet fixirozására szolgáló segédeszközt. Az előkészítő osztályban a magyar nyelvi oktatásnál vocabulariumot kell vezetni, minden magyar szónak megfelelő tót jelentése a tótajkúaknál és a megfelelő német jelentés a németajkúaknál szorgalmasan megkövetelendő.» (1884 május 27. Nuber főig. nyilatk.)

«Ez az eljárás a német és latin nyelv tanításában is követendő.» (U. o.)

«A magyar nyelv tanítására nemcsak a magyar nyelv tanárának, hanem a többi tanárnak is vállvetve kell közreműködnie.» (1886 okt. 13. Szieber főig. nyilatk.)

«A magyar nyelv begyakorlására felsőbb szabályrendeletek értelmében minden egyes tantárgy kezelésénél súlyt kell fektetni.» (1872. május 12. jkv. Barton főig. nyilatk.)

„A magyar nyelvénél alkalmazott eljárás a német és latin nyelvénél is követendő.» (1884 május 27. jkv. Nuber főig. nyilatk.)

„A tanításnak helyes mederben kell haladnia. A tantervet és az állandó tanmenetet, a módszertani tanácskozások megállapodásait követni, az Utasításokban foglalt elveket érvényesíteni kell. Tárgyilag és methodikailag egyaránt kellően kell készülni s tudatosan kell eljárni; s a tanítás általában egyöntetű és értelemfejlesztő legyen. A tanulóktól a munkát kellő szigorral kell kívánni. A praeparatiós füzeteket is át kell nézni s ezekbe is lehet osztályzatot írni, a mi a tanulókat a füzeteknek pontosan és tisztán tartására serkenti. A tanulókat minél nagyobb mértékben belé kell vonni a tanításba és a feleltetésbe. A tanár legyen szűkszavú, kevés beszédű, inkább más tanuló adja a feleletet a kérdésre, ne a tanár fejtse meg mindjárt. Legyen türelmes a felelet bevárásában, ne türelmetlen és haragos, és könnyen fellobbanó és hangos. A hol könyvre nem szorulnak a tanulók, ott a könyvet félre kell tenni. A hol szükséges, ott szemléltetni kell. Ismétlések is rendszeresen történjenek. Oly tárgyaknál, melyeknél az emlékező tehetség igénybe vétetik (pl. történelemnél, földrajznál) rendszeres, kisebb ismétlések is tartassanak. Nyelveknél az egyneműek külön csoportokban egymásután következzenek egy-egy órán.» (1890 május 10. jkv. Spitzkö főig. nyilatk.)

„A tanulók többet fordítsanak magyarról latinra és németre, mint megfordítva. Gazdag szóbőséget fognak a tanulók az által is szerezeni, ha előkészületi könyvecskéket csinálnak maguknak, melyekbe beirandók lesznek az auctorokban előforduló latin illetőleg német szavaknak megfelelő kifejezések.» (1876 okt. 18. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

„A német nyelvi olvasmányoknál a III. és IV. osztályban, mint a német nyelvi tanítás kezdő fokain, a prózai olvasmány, mint a kezdő tanításra alkalmasabb, több vétessék fel mint költői olvasmány. (B.-bányai főig. 985/1889. sz. r. Spitzkö főig.)

„Kötelező magyar magánolvasmányt már a III. és IV. osztályban és egyes jobb tehetségű tanulók részére már az I. és II. osztályban is ki lehet jelölni, természetesen a becses anyagot tartalmazó magyar olvasókönyvből, melynek teljes tartalmával illik az illető tanulóknak a tanév végéig megismerkedniök. Elvont tartalmú költemények prózába való áttétele a IV. osztályban nem alkalmas dolgozat tárgyául.» (U. o.)

„Az olvasmányokat abban a sorrendben kell kimutatni a módszeres előirányzatokban, mint a hogy azok az iskolában tárgyalatni fognak. Azon helyeket pedig, a hol megállás történik és nagyobb szabásban összefoglalás, és az ismeretek rendszeresítése, külön kell jelezni.» (U. o.; v. ö. a V. K. M. 38097/1885. sz. rend.)

„A magyar és német nyelvénél elég lesz, ha nehezebb szavak kijegyzése mellett tíz vagy húsz sor fordíttatik és értelmeztetik; e munká-

nál azonban elkerülhetlenül szükséges a szótár segítsége, melyeket a tehetségesebbek vegyenek meg, a szegényebbek számára pedig használatul fog adni az ifjúsági könyvtár.» (1876 október 18. jkv. Klamarik főig. nyilatlk.)

«A *történelem* tanára tananyagának előadása alkalmával kiváló súlyt fektethet a fogalmak fejlesztésére és a felmondásoknál észleleteket tehet, hogy hogyan fogja fel egyik vagy másik fiú az előadásközben felmerült új és mindenestre kellően megmagyarázott fogalmakat, egyébként kiváló hivatása ez az élőnyelv tanárainak, kik az olvasmányok magyarázatánál hasonlítás, egybevetés stb. által szerencsés sikerrel hathatnak a fogalmak fejlesztésére.» (1876 okt. 18. jvk. Klamarik főig. nyilatlk.)

«A földrajz- és történelemnél a túlságos részletezéstől óvakodni kell.» (1886 okt. 13. Szieber főig. nyilatlk.)

«A *reáliákban* lépten-nyomon kell a tanszereket használni.» (U. o.) — Leghelyesebb, ha szekrényekben, illetőleg a falakon a bizonyos időközben tárgyalás alá kerülő egyedek és képek a tanulók állandó szemléletének vannak kitéve, újakkal és újakkal felcseréltetvén. A földrajzi tanításnál nemcsak a szemléltetést magát is megkönnyítené, hanem a szemléltetés igazi célját: az élő képzetek alakítása által az ismeretek állandósítását is eredményesebben szolgálná az, ha a vidékenként felsorolt és tárgyalt természeti tárgyak és egyedek a fali képeken is ugyanígy, tehát lelő vagy előfordulási helyök szerint csoportosítva rajzoltatnának. Az I. és II. osztályban a természetrajzi rész tanításánál úgy sem a rendszer megértetése és összeállítása a cél.

«A *földrajznál* a tanár csak kezdetben vegye segítségül a térképet, s a mint valami nyugvópontra ér, gyakoroltassa be a tananyagot térképek segítségével nélkül.» (1876 okt. 18. jkv. Klamarik főig. nyilatlk.) — Erre vonatkozólag megjegyzendő, hogy a földrajzi tanításnak egyik főcélja a földrajzi tájékozódás minél teljesebb elérése, erre pedig legfőbb eszköz a térképolvastatás és térképrajzolás. A magyarázatot térképelőolvasás nyitja meg, egyes nagyobb földrajzi egységek és egészek befejezése után pedig a tanárnak táblán való mapparajzolása egészíti ki, a mit a tanulók füzetekbe rögtön utánrajzolnak. Tehát minél többet, sőt mindig térképet kell használni, még akkor is, ha a növény- vagy állatvilágról van szó, mert még ekkor is mutatni kell a helyeket, a hol azok előfordulnak; csakis a folytonos térképhasználat által vésszódhatik be a földrajzi ismeretek topographiája és érhető el a biztos földrajzi tájékozódás, mely utóbbit élővé az által teszszük, hogy a térképen való ábrázolást illetőleg fekvést visszavezetjük a természetben való elhelyezkedésre, illetőleg tájékozásra. De hogy a térkép folytonos szemlélete ne csupán arra szolgáljon, hogy a tanulók a neveket leolvassák: a növendékek a fali térkép-

től távolabb álljanak és előbb mindig élőszóval mondják el a dolgokat, és csak azután mutassák meg a térképen. Nagy haszonnal jár az úgynevezett utaztatás, a mi által a tanuló különösen a politikai felosztásról, az országok és földrészeknek főleg külső tagozatáról, a biztos földrajzi tájékozásról és a földrajzi nevek biztos ismeretéről adhat számot. A fali térképeken s a kézi atlaszokon a helyek neveinek aláhúztatása helytelen; mert a biztos, tudatos és önként, minden keresgélés nélküli tájékozódásnak rovására megy.

«A tananyagnak térképek segítsége nélküli begyakorlása történhetik a táblán megközelítő alakban térkép és otthoni megrajzolás által; csak így fog meggyőződni a tanár arról, hogy a tanuló a tanultaknak biztos tudatával bír-e? és e tárgyban legnagyobb segítségére lehet a rajztanár, ki a szabadkézi rajzoláshoz a hegyek, vizek, folyók rajzolására taníthatja a tanulókat egyúttal. A rajztanár a mértan tanárát is segítheti, midőn szorgalmasan felügyel arra, hogy a tanulók már kezdetben a szöveget megközelítő nagyságban rajzolják, a függőlegeseket, körvonalakat vagy egyéb alakokat.» (1876 okt. 18. Klamarik főig. nyilatk.) Tudvalevőleg a szabadkézi rajz a gymnasiumban most csak rendkívüli tárgy s az is csak a III. és IV. osztálytól kezdve. Ez azonban nem baj, mert a földrajz tanárának a földrajzi alapfogalmak megértetésénél a mapparajzolás elemeit is meg kell ismertetnie, s azután fokozatosan a többi szükséges kartographiai ismereteket is. A rajzoló geometriai tanítás is segíthet e tekintetben.

«A *menyisígtani* feleleteknek határozottaknak kell lenniök.» (1872 május 12. jkv. Barton főig. nyilatk.)

«A számtan és mértan kezelésénél súlyt kell helyezni a fejbeli számításokra is, hozzá kell szoktatni a tanulókat itt is a gondolkodásra és ez csak az által éretik el, ha a könnyebb feladványok, ismét időnyerés előnyével, fejben oldatnak meg. (1876 okt. 18. jkv. Klamarik főigazgató nyilatk.)

«A figyelem koncentrálása végett czélszerű a matematikus tanárnak a fejszámolásra fektetni a súlyt.» (1881 június 1. jkv. Klamarik főig. nyilatk.)

«A számtani tananyag egyes kerek részleteinek befejezése után iskolai írásbeli dolgozat vétessék fel annak ellenőrzésére, hogy a tanulók munkássága és készülése érdemleges-e?» (1885 május 21. jkv. Nuber főig. nyilatk. — V. ö. az Utasítások 130. l. 3. p.)

A számtan tanításának módszeréhez tartozik, hogy mindazt, a mit a tanár vagy a tanuló a táblán kidolgoz, ugyanakkor a tanulók is végzik a füzetekben. A házi kidolgozásul feladott példákat, mialatt egy-egy tanuló megfejt, ugyanakkor a többi a füzetében kíséri és ellenőrzi, hogy otthon helyesen csinálta-e, s ha hibáztak, a javítást megteszik

füzeteikben. Új példa kidolgozása is úgy történik, hogy a mint az osztály nevében felszólított tanuló hangosan dolgozik, egyidejűleg a többi a feladatot füzetébe írja, tehát minden esetben együttműködés történik. A figyelem ébrentartása végett időnkint mást bízunk meg a folytatással.

A számtan tanításánál ügyelni kell arra is, hogy a tanulók úgy a táblára, mint a füzetekbe tisztán olvasható, jó nagy, lehetőleg szabályos és egymással arányos számjegyeket írjanak. Természetes, hogy a dolgozatok (iskolai és házi) helyesírási és nyelvi hibáit is gondosan alá kell húzni s a tanulók által pontosan kijavíttatni.

(Folytatása köv.).

DORTSÁK GYULA.

IRODALOM.

Ponori Thewrewk Emil elnöki beszédei, melyekkel a budapesti philologiai társaságnak 1875—1895. évi közgyűléseit megnyitotta. A budapesti philologiai társaság kiadványa. Budapest, 1897.

A Budapesti Philologiai Társaság nagyon okos dolgot cselekedett, hogy Elnökének, a ki a társaságot létrehozta s mind szeretetreméltó egyéniségével, mind irányadó munkásságával fentartja, az évi közgyűléseken elmondott elnöki megnyitó beszédeit e kedves és díszes kötetben közzétette. Ezek a megnyitók megtalálhatók ugyan a Philologiai Közöny évfolyamaiban, de ott már csak az keresné fel, a ki a magyarországi philologia történetével foglalkozik, míg így külön kötetben együtt kiadva, szélesebb körben kelthetnek figyelmet és érdeklődést, sőt a buvárkodó számára is kétségtől örömmel fogadott összefoglalást és tanulmányos áttekintést nyújtanak. A mi e megnyitó beszédeket és becsüket illeti, talán elég *Zichy Antal* e szavaira hivatkozni: «A Philologiai Társaság évi közgyűlésein talpraesett elnöki beszédeiben a philologia terén való egész működésünket összegezte, — felmutatva a régibb műveltségű népek előtt is, hogy nem méltatlan versenytársaik vagyunk, ébresztve, buzdítva a jövőben még többet ígérő ifjabb erőket s becses adalékokat nyújtva a korunk kulturtörténete leendő kutatóinak s megíróinak». — S valóban ez a kötet a tulajdonképeni classica-philologia története Magyarországon, valamint a modern értelemben vett classica-philologia elveinek s azok alkalmazásának kifejtése s mint ilyen mindenkit kell hogy érdekeljen, a ki irodalmunk és tudományosságunk ügye iránt érdeklődik. Képét adják e beszédek annak, mikép, mily auspiciumok mellett, mily küzdelmek közt alakult meg nálunk a tudományos irányú classica-philologia, a melyet hazánkban épen P. Thewrewk Emil inaugurált, mint alakult meg a Budapesti Philologiai Társaság s kezdettől fogva